"त्यज संसारमसारं भज शरणं पार्व्वतीरमणम्।
विश्वसिहि श्रुतिशिखरं विश्वमिदं तव निदेश-
कम् ॥")
रक्षणम्। वधः। इति मेदिनी॥ घातकः।
इति शब्दरत्नावली॥
शरणा, स्त्री, प्रसारणी। इति शब्दरत्नावली॥
शरणागतः, त्रि, (शरणमागतः प्राप्तः।) शरणा-
पन्नः। तत्पर्य्यायः। शरणार्थकः२ अभिपन्नः३
शरणार्थी ४। इति त्रिकाण्डशेषः॥ तद्रक्षणा-
रक्षणयोः गुणदोषौ यथा,—
"शस्त्रहीनञ्च भीतञ्च दीनञ्च शरणागतम्।
यो न रक्षत्यधर्म्मिष्ठः कुम्भीपाके वसेद्युगम्॥
राजसूयशतानाञ्च रचिता लभते फलम्।
परमैश्वर्य्ययुक्तश्च धर्म्मेण स भवेदिह॥"
इति ब्रह्मवैवर्त्ते प्रकृतिखण्डे ५५ अध्यायः॥*॥
अपि च।
"शरणागतरक्षां यः प्राणैरपि धनैरपि।
कुरुते मानवो ज्ञानी तस्य पुण्यं निशामय॥
सर्व्वपापविनिर्म्मुक्तो ब्रह्महत्यामुखैरपि।
आयुषोऽन्ते व्रजेन्मोक्षं योगिनामपि दुर्लभम्॥"
इति पाद्मे क्रियायोगसारे गङ्गामाहात्म्यं नाम
८ अध्यायः॥ अन्यच्च।
"लोभाद्वेषाद्भयाद्वापि यस्त्यजेत् शरणागतम्।
ब्रह्महत्यासमं तस्य पापमाहुर्म्मनीषिणः॥
शास्त्रेषु निष्कृतिर्दृष्टा महापातकिनामपि।
शरणागतघातस्तु न दृष्टा निष्कृतिः क्वचित्॥"
इति वह्निपुराणे दानावस्थानिर्णयनामाध्यायः॥
शरणार्थी, [न्] त्रि, (शरणं अर्थयते इति।
अर्थ+णिनिः।) शरणागतः। इति हेम-
चन्द्रः॥ (यथा, महाभारते। १। १६२। १०।
"आगतस्य गृहं त्यागस्तथैव शरणार्थिनः।
याचमानस्य च वधो नृशंसो गर्हितो बुधैः॥")
शरणार्पकः, त्रि, (शरणार्थमर्पयति आत्मान-
मिति। अर्प+ण्वुल्।) शरणापन्नः। इति
त्रिकाण्डशेषः।
शरणिः, स्त्री, पन्थाः। इत्यमरः॥ सरन्त्यनयेति
सरणिः नाम्नीति अनिः इदन्तात् पक्षे ईपि
सरणी च।
"सरणिः श्रोणिवर्त्मनोरिति दन्त्यादौ रभसः।"
शृ॒ग्रु॒ गि हिंसने इत्यस्मात् पूर्व्ववदनौ शरणि-
स्तालव्यादिश्च। शुभं शुभे प्रदीप्ते च शरणिः
पथि चावनाविति तालव्यादावजयः। इति
तट्टीकायां भरतः॥ पृथ्वी। इत्यजयः॥ (हिंसा
यथा, ऋग्वेदे। १। ३१। १६।
"इमामग्ने शरणिं मीमृषो नः।"
"हे अग्ने नोऽस्मत्सम्बन्धिनीं इमामिदानीं
सम्पादितां शरणिं हिंसां व्रतलोपरूपां मीमृषः
क्षमस्व *** शरणिं शृ हिंसायामित्यस्मादौ-
णादिकः अनिः प्रत्ययः। "इति तद्भाष्ये सायणः॥
शरणी, स्त्री, (शरणि+वा ङीष्।) पन्थाः।
प्रसारणी। इति शब्दरत्नावली॥ जयन्ती।
इति शब्दचन्द्रिका॥
शरण्डः, पुं, पक्षी। कामुकः। इति शब्दरत्नावली॥
धूर्त्तः। शरटः भूषणभेदः। इति मेदिनी॥
चतुष्पात्। इति संक्षिप्तसारोणादिवृत्तिः॥
शरण्यः, त्रि, (शृणाति भयमिति। शृ हिंसा-
याम्+"शृस्यृधो ण्यः।" उणा० ३।१०१। इति
ण्यः। यद्वा, शरणमिव। शरण+"शाखा
दिभ्यो यः।" ५।३।१०३। इति यः।) रक्षा-
कर्त्ता यथा,—
"ध्येयं सदा परिभवघ्नमभीष्टदोहं
तीर्थास्पदं शिवविरिञ्चिनुतं शरण्यम्।
भृत्यार्त्तिहं प्रणतपालभवाब्धिपोतं
वन्दे महापुरुष ते चरणारविन्दम्॥"
इति श्रीभागवतम्॥
शरण्या, स्त्री, (शरण्य+टाप्।) दुर्गा। यथा
"विषाग्निभयघोरेषु शरण्यं स्मरणादयतः।
शरण्या तेन सा देवी पुराणे परिपठ्यते॥"
इति देवीपुराणे देवीनिरुक्ताध्यायः॥
शरण्युः, पुं, वारिदः। वातः। इति विश्वः॥
भरण्युः। इति शब्दमाला॥
शरत्, [द्] स्त्री, (शृ हिंसायाम्+("शृ दृभ-
सोऽदिः॥" उणा० १।१२८। इति अदिः।)
वत्सरः। (यथा, रघुः। १०। १।
"पृथिवीं शासतस्तस्य पाकशासनतेजसः।
किञ्चिदूनमनुर्द्दः शरदामयुतं ययौ॥")
ऋतुविशेषः। स चाश्विनकार्त्तिकमासद्वया-
त्मकः। इत्यमरः॥ तत्पर्य्यायः। शारदा २
कालप्रभातः ३। इति शब्दरत्नावली॥ काल-
प्रभातम् ४। इति त्रिकाण्डशेषः॥ वर्षावसा-
नः ५ मेघान्तः ६ प्रावृड्वयः ७। (यथा,
रघुः। ४। २४।
"सरितः कुर्व्वती गाधाः पथश्चाशानकर्द्दमान्।
यात्रायै चोदयामास तं शक्तेः प्रथमं शरत्॥")
तत्र जलगुणाः।
"वर्षासु नाभसं वारि सेवतोद्भिदमेव वा।
सर्व्वं शरदि हेमन्ते तड़ागं सारसन्तु वा॥*॥"
तत्र ग्राह्यवायुर्यथा,—
"वसन्ते दक्षिणो वातो भवेत् वर्षासु पश्चिमः।
उत्तरः शरदे काले पूर्व्वो हेमन्तशैशिरे॥"
इति राजनिर्घण्टः॥*॥
अपि च।
"शारदञ्चानमिष्यन्दि लघु तत्परिकीर्त्तितम्।
हैमन्तिकं जलं स्निग्धं बल्यं हृद्यं हितं गुरु॥"
इति राजवल्लभः॥*॥
वैद्यकमते भाद्राश्विनमासात्मकः। केचित्तु।
"ऋतुषट्कं समाख्यातं रवे राशिषु संक्र-
मात्॥
ग्रीष्मो मेषवृषौ प्रोक्तः प्रावृट् मिथुनकर्कटौ।
सिंहकन्ये स्मृता वर्षा तुलावृश्चिकयोः शरत्।
धनुर्म्मीनौ च हेमन्तो वसन्तः कुम्भमीनकौ॥"
अन्ये तु।
"शिशिरः पुष्पसमयो ग्रीष्मो वर्षा शरद्धिमः।
माघादिमासयुग्मैः स्युर्ऋतवः षट् क्रमादमी॥"
तस्य गुणाः।
"शरदुष्णा पित्तकर्त्री नृणां मध्यबलावहा।"
इति भावप्रकाशः॥*॥
तत्र जातफलम्।
"नरः शरत्सञ्चकलब्धजन्मा
भवेत् सुकर्म्मा मनुजस्तरस्वी।
शुचिः सुशीलो गुणवान् सुमानी
धनान्वितो राजकुलप्रपन्नः॥"
इति कोष्ठीप्रदीपः॥*॥
तत्र वर्णनीयानि यथा। चन्द्रपटुता। रवि-
पटुता। जलशुष्कता। अगस्त्यः। हंसः। हृषः
सर्पः। सप्तच्छदः। पद्मम्। श्वेतमेघः। धान्यम्।
शिखिपक्षमदपातः। इति कविकल्पलता॥
शरत्कामी, [न्] पुं, (शरदि शरत्काले कामयते
कुक्कुरीमिति। कम+णिङ्+णिनिः।) कुक्कुरः।
इति शब्दरत्नावली॥
शरत्पद्मं, क्ली, (शरदः पद्मम्।) सिताम्भोजम्।
इति राजनिर्घण्टः॥
शरत्पर्व्व, [न्] क्ली, (शरदः पर्व्व।) कोजागर-
पूर्णिमा। यथा,—
"कोजागरः शरत्पर्व्व शारदी द्यूतपूर्णिमा।"
इति जटाधरः॥
शरत्पुष्पं, क्ली, (शरटः पुष्पम्।) आहुल्यम्।
इति राजनिर्घण्टः॥ शरदुद्भवकुसुमञ्च॥
शरद्, स्त्री, (शृ+अदिः।) शरत्। इत्यमरः॥
शरदन्तः, पुं, (शरदः तदाख्य-ऋतोरन्तो यस्मात्।)
हेमन्तः। राजनिर्घण्टः॥ इति।
शरदा, स्त्री, वत्सरः। शरदृतुः। इति शब्द-
रत्नावली॥
शरदिजं, त्रि, (शरदि जायते यत्। जन+डः।
"प्रावृट्शरत्कालदिवां जे।" ६।३।१५। इति
सप्तम्या अलुक्।) शरत्कालजातम्। यथा,
"नद्यः प्रावृषिजास्तु पीनसकफश्वासार्त्तिकाश-
प्रदाः
पथ्या वातकफापहाः शरदिजा हेमन्तजा
बुद्धिदाः।
सन्तापं शमयन्ति संविदधते शैशिर्य्यवासन्तजा-
स्तृष्णादाहवमिश्यमार्त्तिशमदा ग्रीष्मे यथास्वं
गुणाः॥
इति राजनिर्घण्टः॥
शरदुदाशयं, क्ली, शरत्कालीनसरोवरम् यथा,—
"शरदुदाशये साधुजातसत्-
सरसिजोदरश्रीमुषा दृशा।
सुरतनाथ तेऽशुल्कदासिका
वरद निघ्नतो नेह किं वधः॥"
इति श्रीभागवते। १०। ३१। २॥
शरदुदाशये शरत्कालीनसरसि। इति श्रीधर-
स्वामी॥
शरधिः, पुं, (शरा धीयन्तेऽस्मिन्निति। शर+
धा+"कर्म्मण्यधिकरणे च।" ३। ३। ८३।
इति किः।) तूणः। इति हेमचन्द्रः॥ (यथा,
राजेन्द्रकर्णपूरे। ३३।